

Nadzorovanje v (sformaliziranem) združevanju

Many hands make light work.
Veliko rok olajša delo.

Za skupine, čeprav so sformalizirane in velike ter morebiti prav zaradi tega ustvarjajo odtujenost članstva in s tem pasivnost, sta značilna dva procesa: na eni strani *integrativni* in na drugi *diferencialni*. V vsakem združevanju, čeprav naj bi bili njegovi nameni še tako dobri, prihaja do razlikovanja med ljudmi po najrazličnejših lastnostih in značilnostih. Razločevanje pa vedno izhaja iz nadzorovanja v širšem smislu, v katerem gre za različne faze in postopke, ki niso vedno urejeni. Zato nadzorstvo uporablja le nekatere izmed njih; hkrati so posamezna (nadzorna) opravila tudi takšna, da obsegajo vse, kar je treba storiti zoper posameznika, ki je potreben korekcije ali kaznovanja. Združenja, organizacije, društva, skupine itd. pa so sploh zato, da »vzdržujejo red ali izzivajo ustanovljeni red«,¹ ter so možnost in sredstvo, s katerimi se v sodobni družbi uresničujejo posamezne akcije in opravljajo različne dejavnosti. Zanimive pa so tudi zato, ker v njih nastajajo »pomembne vedenjske oblike, ki vsebujejo socialne interakcije med posamezniki.«² V njih gre za ljudi, ki so drug z drugim v nekem razmerju, zaradi česar so v določenem obsegu tudi medsebojno odvisni.³ Za skupno delovanje pa so z nečim motivirani in motiv za združevanje je vzrok za nastajanje tudi formaliziranih skupin, ki imajo različne oblike, ne nazadnje tudi zaradi pravnoformalne ureditve. Največkrat pa se oblikujejo zaradi interesov, ki izražajo različno stopnjo prosocialnega obnašanja,⁴ čeprav tudi sebičnih namenov nikoli ne manjka.

Formalizirane skupine, pod katerimi si predstavljamo državno dovoljene in registrirane oblike združevanja ljudi zaradi nekih posebnih interesov ter potreb, ki jih sicer kot posamezniki ne bi mogli uresničevati ali pa vsaj zelo težko, *pa so zanimive tudi iz nadzorstvenega izhodišča*. Lahko so nekakšna »siva eminenca«, ki sicer ob zagotavljanju konstruktivnih vrednot ali pa povsem zaradi njih in ob oblikovanju zavesti o dobrem nastajajo tudi s svojimi mehanizmi nadzorovanja, poleg običajnih, ki so zunaj njih. In prav v tem je videti nekaj posebnosti, ker poleg svoje vsebine skoraj vedno vzdržujejo »težnjo družbe po reprodukciji in ohranjanju družbenih odnosov«,⁵ kajti sicer sploh ne bi bili legitimni, ker jim država ne bi dovolila delovati.

* Dr. Janez Pečar, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

¹ Aldrich/Marsden v *Handbook of Sociology*, str. 361.

² Martin/Bateson, str. 106.

³ Cartwright/Zander, v navedbi Šuković, str. 152.

⁴ Glej več o tem Musek, *Anthropos*, 1987, III-IV, str. 148-167.

⁵ Šebart, M., str. 48.

Pri delovanju, zlasti v formaliziranih skupinah, ki jih ustanavljajo v prav določene namene, ali posredovanju in uresničevanju oziroma zagotavljanju vnaprej dogovorjenih potreb, mora biti vsakdo pripravljen, da bo vložil v skupnost del svojega truda in se *odpovedal delu lastne svobode*, če je potrebno, ali omejeval svoje vedenje in ga podredil skupno dogovorjenemu obnašanju. Iz tega izhodišča je v vsaki skupini, ali če je le-ta velika v morebitnih podskupinah, pričakovati, da bodo vplivale na članstvo v okviru »dogovorjene« ali vsaj pričakovane socializacije, vsaj na svojem ožjem področju, in da je vzdrževanje najbolj nujne stopnje konformiranja njihovo sredstvo za vzpostavljanje ustreznih razmer in za kolikor toliko normalno delovanje.

Če naj katera koli skupina deluje, mora vpeljevati v članstvo docela sebi primerne *komunikacije* ter med posameznimi deli zagotavljati ustrezne interakcije, ki so nenehno in hkrati vedno tudi *določena stopnja »kontrolizacije«*. Kar koli se v kateri koli skupini ali organizaciji dogaja, je povezano z najrazličnejšimi nadzornimi dejavnostmi, ne glede na to ali je tisto, kar kdo občuti ali počenja, opazovanje, presojanje, razsojanje, vrednotenje, opozarjanje, usmerjanje ali kaznovanje oziroma nagrajevanje kakršne koli vrste že. S tem, kar nikoli ni samemu sebi namen, ampak je v glavnem vsebina nečesa, zaradi česar skupina sploh je, se skušajo *ustvarjati tudi želeni uspehi ali pa se dogajajo neuspehi*, ob katerih skupina lahko obstaja in se razvija, životari ali stagnira oziroma propade. Saj se navsezadnje nemalo združevanj razhaja prav zaradi neučinkovitosti, nesmiselnosti ter nekoristnosti nadaljnjega obstoja. Združevanje v različne oblike organizacije je torej vedno dinamičen proces s številnimi komunikacijami ter interakcijami tako navznoter kot navzven, s katerimi se skupina drži »na površju« in utemeljuje svoj pomen, ki ga ima za člane kot za vse drugo, kar naj predstavlja navzven v širšem družbenem prostoru.

Iz tega pa gotovo izhaja, da oboje, tako komunikacije kot interakcije, na določeni ravni ne pomenijo istega, čeprav ustvarjajo možnost, če ne kar zagotovilo za pričakovano stopnjo dejavnosti posamezne skupine. Vsaka skupina pa obstaja predvsem zaradi aktivnih članov, prav od njihovega aktivizma je odvisno delovanje, s katerim skupina osmišlja tisto, za kar se poteguje. Zato *v vsaki organizaciji prednjačijo predvsem vodstveni člani*, ki so navadno tudi najbolj dejavni in si prizadevajo, da bi bili delavni tudi drugi ter skušajo širiti krog zanesljivih, aktivnih entuziastov in sploh prizadevnih. To pa je mogoče doseči le z integracijo oziroma medsebojnimi stiki. »Komuniciranje ima vedno večji pomen in preživi samo v tistem socialnem sistemu, v katerem vsaka značilna sestavina uspeva v svoji posebnosti za celotni sistem«. ⁶ Vsak sistem pa mora, če naj zdrži z drugimi sistemi, pospeševati ne le komunikacije, marveč tudi prilagajanje in socializacijo, vključno z nadzorovanjem.

Interakcije pa so poleg tistega, kar jim je za vsebino združevanja ključno, vedno možnost za *preizkušanje skupinskih norm ali pravil*, tako formalnih kot neformalnih. To poteka predvsem v stikih iz oči v oči, ob komuniciranju in neposrednem delovanju. Člani naj se prilagajajo normam, ki so za ta namen. »Norme so skupinski standardi, ki omejujejo sedanje vedenje, kajti cilji so standardi, ki jih je še le treba doseči«. ⁷ Za spoštovanje obeh pa v skupnosti uporabljajo tako *formal-*

⁶ Sanders, Irwin T., v navedbi Anderson/Carter, str. 55.

⁷ Hare, str. 57.

ne kot neformalne pritiske. Neposlušni in neintegrirani član oziroma tisti, ki ga ne prepričajo komunikacije ter medsebojne interakcije, »ima na voljo štiri izbire: da se konformira, da se trudi za spremembo norm, da ostane devianten ali da zapusti skupino«.⁸ Te oblike odzivanja pa ločujejo konformiste od nekonformistov in obe skupini od deviantov.

Za ustvarjanje ugodnih razmer je potemtakem potrebno skupno delovanje članstva, ki se ustrezno odziva na situacije, v katerih deluje. Te pa so dinamične, čeprav jih je navadno omejeno število in se je na nekatere mogoče že vnaprej pripraviti, druge pa so povsem nenapovedljive ali vsaj nepričakovane. Zato je v tem interakcionizmu *vodstvo* združenih ljudi tisti dejavnik, ki v organizaciji *prevzema odgovornost* za ustrezno ravnanje in mora skupini marsikdaj pojasnjevati, se opravičevati, pridobivati člane ali se z njimi tudi spopadati. Tudi to je del komunikacij, ki pri združevanju ljudi ob morebitnem nezadovoljstvu in pretresih, prispeva k različnim oblikam reagiranja, menjavanju kadrov in ukrepanju zaradi sprememb, ki jih želi doseči, seveda odvisno od moči posameznih delov organizacije, vloge podskupin ali celo avtoritete posameznikov. Pri tem pa marsikdaj ni nepomembno, *kaj in kdo je v ozadju*, kakšni prosocialni ali sebični motivi ga vodijo in kakšna morala je za njim. Skupina in organizacija sta vedno laboratorij, v katerem se zlasti posameznik predstavlja s svojimi značilnostmi, življenjskim stilom, solidarnostjo in sploh interakcijami (besednimi, telesnimi in čustvenimi) in zmožnostmi integracije, ki je interpersonalna, socialna in funkcionalna, kolikor pri tem ne izraža svoje socialne distance do sočlanov ali do vprašanj, ki se skupno rešujejo.

2. Čustveno vzdušje (klima)

S stopnjo interakcij in komunikacij pa je v vsakem združenju, društvu, organizaciji itd. tesno povezana čustvenost med ljudmi ali vzdušje (kot izraz, ki se pogosto uporablja v severnoameriški, zlasti socialnopsihološki literaturi, ki obravnava odnose v najrazličnejših skupinah, od zaporskih do tistih na prostosti).

Vzdušje, če gre za socialno ali družbeno vzdušje, je torej stanje sožitja, razumevanja, sodelovanja, dojemanja in še česa med ljudmi v skupini ali organizaciji.⁹ Za dobro socialno vzdušje je pomembna celovitost tistih občutkov, zaradi katerih posameznik meni, da je v skupini sprejet, kar mu ustvarja ugodje in varnost, mu omogoča dostop do drugih in možnost za lastno odpiranje, vpliv na ozračje in priložnost za izpovedovanje. »Družbena klima pa je celokupnost določenih okoliščin, pogojenih z načinom vzdrževanja običajev, pravnih predpisov in družbene discipline v določenem obdobju razvoja posamezne družbene skupine.«¹⁰

Vzdušje v skupini, društvu, organizaciji itd. lahko določa tudi obsežnost združenja in gotovo je razlika, ali je kdo v majhni ali veliki skupini, ki se še posebej deli na podskupine, klike in različna formalna, polformalna ali povsem neformalna medsebojna razmerja članov, z različnim ravnanjem, ki zavira vzdušje, ga onemogoča ali podpira in vzdržuje. Zato ločujemo negativno in pozitivno vzdušje. V vsakem primeru, skupinskem ali globalnem, pa gre (za naš namen) za *psihološko vzdušje*, v katerem *prevladujejo določene značilnosti*, pomembne za posameznika, da se počuti bodisi dobro bodisi slabo, kar sta skrajnosti, čeprav je vmes še dosti

⁸ Prav tam, str. 57.

⁹ Glej Družboslovje, Leksikon CZ, 1979, str. 137.

¹⁰ Rječnik sociologije i socialne psihologije, str. 282.

stopenj, odvisnih od nešteti ne le dogodkov, ampak tudi ljudi, s katerimi prihaja v stik.

Vzdušje v skupinah, v katerih mora posameznik živeti skupaj z drugimi (morebiti tudi prostorsko), je seveda zanj neprimerno pomembnejše od »golega članstva« v neki organizaciji, v katero se vključuje zaradi posameznega interesa ali celo zadovoljitve neke potrebe, ki zanj sploh ni življenjsko nujna (npr. v filatelističnem društvu itd.), marveč mu pomeni le »hobby«. S svojim »konjičkom« se lahko ukvarja sam ali z drugimi, povsem neformalno, brez obveznosti in brez pričakovanj. Če pa želi več in organizirano, potem se je treba vključevati k drugim, v navadno že utečene skupine s kolikor toliko »reguliranim« vzdušjem, ki zahteva tudi *discipliniranost, omejevanje, podrejanje, upoštevanje pravil* in marsikaj drugega, do plačevanja članarine in neplačanega ali prostovoljnega dela, ki ga ljudje v združenjih opravljajo iz altruizma ali zaradi česa drugega, včasih tudi povsem neopredeljenega. Vedno pa gre, še posebej, če se združujemo v različne skupine ali organizacije, računati s pestrimi oblikami vzdušja, na katere je ali pa ni mogoče vplivati brez pretresov in konfliktov, seveda odvisno, koliko posameznik ali kakšna podskupina tvega in koliko želi žrtvovati za spreminjanje vzdušja, bodisi v negativni bodisi v pozitivni smeri, kar je marsikdaj predvsem odvisno od položaja ocenjevalca.

Glede na to v glavnem razločujejo naslednja vzdušja:¹¹ avtoritarno z uporabo represije, avtoritarno – brez uporabe represije, s protektivnim odnosom, brez čustvenih razmerij, dezintegrirano, kvazidemokratsko, demokratično in morebiti še kakšno. Ker ima vsakdo v sociometričnem smislu v skupini svoj lastni položaj ali celo več od njih, je seveda poleg skupinske ocene zanj predvsem *pomembno tisto, kar sam čuti v razmerjih z drugimi*, čeprav je seveda v smislu teorije simboličnega interakcionizma predvsem pomembno, kako se (on) kaže pri drugih. Zato sta zlasti samovrednotenje in zadovoljstvo posameznika lahko sekundarnega pomena, čeprav so zanj ključne psihične potrebe v smislu vzdušja in ne le tisto, zaradi česar je sploh član neke skupine. Dojemanje »vzdušja« je torej lahko različno in pogosto odvisno od tega, *kdo je kaj, kakšni so drugi zanj in kako gledajo nanj*, kar nikoli ni brez nadzornih sestavin ne na eni ne na drugi strani. Iz vsega tako ali drugače izhajajo razne možnosti »socializacije, adaptacije, kontrolizacije in komunikacije«, ¹² ki spet ustvarjajo možnosti za razne obveznosti odpiranja, konflikte, spoznanja, izzive, nadzorovanje, izločitve¹³ itd. ali pa jih zavirajo, ovirajo in preprečujejo. Zato je čustveno »vzdušje« posrednik za doseganje ali odvrčanje posameznika od sodelovanja in ima kot Janus dva obraza. Nihče ne ostaja prezrt v dojemanju tako posameznika kot skupine, zlasti ne pri vrednostnem doživljanju in sprejemanju vrednot, ki jih ponuja posamezno združevanje. Pri tem pa *nikoli ne gre brez recipročnosti*, kajti posameznik in skupina nenehno vplivata drug na drugega in sredstva tega ocenjevanja ter vrednotenja so zlasti na neformalnem področju nadzorovanja zelo sorodna, saj izhajajo iz docela podobnih, če ne enakih izhodišč. Kajti skupina oblikuje navade, ki pogosto postajajo stereotipi v dojemanju »vedenjskosti«. S tem pa so olajšani postopki obravnavanja »deviantov« in »disciplinsko« vplivanje nanje bodisi v negativnem bodisi v pozitivnem smislu.

¹¹ Bojanović, str. 68–74.

¹² Anderson/Carter, str. 91–93.

¹³ Mackenzie, K. R., str. 290–291.

3. Sredstva discipliniranja

Kakršno koli smotrno *združevanje ljudi*, do katerega prihaja, zato da bi omejeno ali neomejeno število posameznikov lahko skupaj uresničevalo eno ali več svojih zamisli ali se trudilo za doseg nekega namena, *mora temeljiti na normah*, ki po eni strani uravnavajo dejavnost tudi za naprej in po drugi nalagajo omejitve. Omejitve pa ljudje nikoli ne sprejemamo povsem prostovoljno, pogosto se jim upiramo, jih izigravamo, jih obhajamo in prekoračevanje meja dovoljenega opravičujemo na najrazličnejše načine, ki sta jih zlasti Matza in Sykes v kriminologiji pojasnila s teorijo o racionalizaciji. V teoriji o racionalizaciji in njenih posameznih delih gre v bistvu za opravičevanje krivde. Krivde pa se najpogosteje želimo razbremeniti in opravičiti storjene kršitve, ne glede na to ali so posledica malomarnosti ali naklepa.

Zato mora kakršna koli formalna ali neformalna skupina vedno računati tudi s temi okoliščinami in pričakovati, da bodo med člani, ki naj bi se združevali, čeprav prostovoljno, ne le nedejavni, pasivni, obrobni, mlačni, manj uporabni, ampak tudi povsem nekoristni, če ne celo deviantni, uporni, neposlušni in nasploh nekonformni.

Uveljavljanje neke stopnje *konformizma* pa je gotovo nujna potreba ne le za obstoj, ampak že za delovanje posameznega združenja, društva, skupine, organizacije, klike in morebiti še česa. Zato je nujno, da ne glede na vzgojni stil organizacije, ki je lahko represivni, permissivni, laissez – faire ali demokratični, vsaka določa svoja sredstva pritiskov za discipliniranje članov, da vsaj potem, ko morebiti odpovedo povsem neformalne možnosti, ukrepajo zoper neposlušne. Ustvarjanje zadovoljive stopnje poslušnosti, čeprav so pričakovanja vedno znatno višja, je torej nujna in nenehna dejavnost sleherne skupine, ki si prizadeva za neke cilje ali zadovoljuje določene potrebe, bodisi materialne bodisi nematerialne. Ob morebitnem represivnem modelu vzpostavljanja in vzdrževanja poslušnosti pa je vedno in povsod še nekaj takih dejavnosti, s katerimi posamezni entuziasti, aktivisti, funkcionarji itd. skušajo tudi *ponotranjati* neke *vedenjske vzorce*, ne nazadnje tudi z *zgodom*, *vzgojo*, *propagando*, *prijateljstvom* in še kako drugače, kar zlasti poznamo iz sredstev primarnih in neodtujenih skupin ali med ljudmi, ki so si tudi čustveno in ne le prostorsko blizu. Ta možnost je seveda v formaliziranem združevanju manj pogosta, čeprav prihaja do izraza zlasti v podskupinah, klikah, elitah in še kje. Tudi ta sredstva, kot vemo iz znanja o »kontrolizaciji«, so tako pozitivna kot negativna, jasno pa je, da so v glavnem neformalna, ker drugačna najbrž sploh ne morejo biti.

Ker pa formalizirano združevanje temelji na normah, ki jih okvirno v marsičem določa država, je tudi urejevanje vedenja v njem formalizirano in marsikdaj so predpisani celo scenariji za pregon tistih, ki jih je treba *disciplinirati*, nemalokdaj tudi za *negativni zgled drugim*, ki ga ne kaže ponavljati. Seveda je treba pri združevanju ob prostovoljnosti upoštevati stopnjo strpnosti in raznovrstne predsodke, toda *sankcije zoper neposlušne so vedno vnaprej pripravljene* in prilagojene ravni avtonomnosti organizacije, ki pri kaznovanju za kršitve lastnih pravil nikoli ne more predpisovati drastičnega discipliniranja oziroma kaznovanja.

Zato so največkrat na razpolago: opomin, javni opomin, opomin pred izključitvijo in izključitev oziroma kaznovanje, ki jih izrekajo posebni mehanizmi nadzovanja, kot so npr. nadzorni organi, disciplinske komisije, razsodišča, častna sodišča itd., potem ko so ugotovili dejansko stanje in potrebo po sankciji. To seveda sodi v *sklop represivne kontrolizacije*, ki skuša doseči želeno stopnjo kom-

formizma, poleg drugega predvsem z avtoriteto sankcije, pri čemer je najbolj problematična izključitev, ki ima lahko socialnopsihološki pomen, saj vsebuje znatno količino stigmativnih sestavin. Kršilec je namreč »izgnan« in ne zasluži, da je skupaj z drugimi, je nevreden, da bi bil še »član« skupine. To pomeni, da mu je odvzeta čast, da bi bil zraven.

Toda pri discipliniranju članstva, vzdrževanju potrebnega konformizma ter prizadevanjih za razvoj je v institucionaliziranih skupinah *dosti več prepričevalne in nagrajevalne »kontrolizacije«*, ki sta prav tako spet formalni in neformalni. Zlasti nagrajevanje, izrekanje pohval, podeljevanje častnega članstva, različnih naslovov, napredovanja itd. so močno ritualizirana, diferencirana z vrednostnimi lestvicami, s katerimi se izražajo različnost, skupinska statificiranost in morebitna neenakost, ki s svojimi zgledi vabijo na posnemanje, dodatna prizadevanja in še kaj, v čemer se lahko kažejo tako altruistično delovanje kot egoistično potegovanje za oblast, ugled, moč, prestiž in še kaj, kar kdo potrebuje za vplivanje na druge, za spreminjanje organizacije ali samo za osebno uveljavljanje. »Discipliniranje« članstva je primerno za oboje, tako za ohranitev oblasti kot za uveljavljanje konformizma. Vprašanje je potemtakem, čemu in komu lahko bolj koristi.

4. Nediscipliniranost oziroma deviantnost

Deviantnost oziroma nediscipliniranost gre tu razumeti predvsem kot *neupoštevanje ali kršenje norm čisto konkretne skupine*, v kateri je posameznik član po lastni odločitvi, torej prostovoljno in zaradi možnosti za uresničevanje kakega posebnega interesa. Zaradi motiviranosti pridruževanja, ki je različna, kot je različna narava raznih združevanj, saj so združenja lahko politična, verska, strokovna, športna, kulturna, turistična in še kakšna, je temu ustrezno pričakovati kršitve discipline tako v etiološkem kot v fenomenološkem pogledu. Čeprav gre predvsem zaradi prostovoljnosti združevanja in motiviranosti zanj *pričakovati visoko stopnjo soglasja* tako glede ciljev kot glede njihove uresničitve, se v skupinah vendarle dogajajo razni procesi, ki so vir konfliktnosti, in pojavi nrecipročnih razmerij, sebičnost, nesodelovanje, kršitve discipline, neposlušnost, neupoštevanje navodil, zlasti pri posameznih akcijah, nekonformizem, nerazumevanje posameznih podskupin, organiziranje klikarstva, nevzgojno vplivanje do škodljivih odločitev, ustvarjanja izrednih razmer, škodovanja ugledu skupine, da ne omenjamo vseh tistih dogodkov ali dejanj, zaradi katerih ljudi nasploh obravnavajo pred mehanizmi formalnega nadzorstva in so kriminal. V formalnih skupinah, društvih, organizacijah itd. pa ni tako malo zlasti premoženjskega kriminala, še posebej povezanega z upravljanjem lastnine ali članarino.

Zato v združevanjih pogosto prihaja do konfliktov med skupinsko ter individualno moralo, do negativnih družbenih odnosov, zanemarjanja pravičnosti, neenakosti, razslojevanja, nesimbioze, ustvarjanja napetosti in nerazumevanja, razvija še boj za oblast in dosti drugega, kar kot društveni tokovi in skupinske tenzije povzročajo emocionalno reševanje osebnih konfliktov, ki ne vplivajo le na dojevanje odnosov med ljudmi, marveč tudi na razumevanje tistega, kar je ključno. S tem pa se *združevanje ljudi pogosto oddaljuje od bistva stvari* in nastaja socialno vzdušje, ki je bolj neprimerno za zadovoljevanje potreb skupine kot institucionalizirane celote.

V številna združenja vstopajo ljudje z različnimi osebnimi, poklicnimi, statusnimi, socialnimi in drugimi lastnostmi. V drugih pa so spet samo člani s sorodnimi

posebnostmi, zlasti če gre za strokovna in poklicna združevanja. O procesih, ki izhajajo iz tega, v naših razmerah ničesar ne vemo, ker nimamo te vrste raziskav, s katerimi bi lahko spoznavali *stopnjo kohezivnosti po eni plati in destrukcije po drugi* ob upoštevanju prav te problematike, ki je pogosto med drugim odvisna od intenzivnosti kontrolizacije, če ni posledica pretirane ali vsaj napačno dojemane kohezije.

Nadzorovanje v prostovoljnem združevanju lahko ustvarja pomisleke o nezaupanju, spominja na prevlado, opozarja na možno manipulacijo, ustvarja diferenciacijo, če ne diskriminacije. V vsakem primeru pa gre lahko za *delitev članstva na tiste*, ki so v sredi, in na one na obrobju, na močne in šibke, na vladajoče in vodene itd. Če to ni toliko očitno pri nepolitičnem združevanju, pa je zlasti v političnih strankah mogoče opaziti platenje in razslojevanje ter razločevanje elite od članstva. To so gotovo naravni pojavi v skladu s socialnim darvinizmom, toda hkrati jih gre upoštevati kot razlog za nezadovoljstvo, malodušnost, sumničavost, nediscipliniranost in marsikaj drugega, tja do samovoljnega izstopanja, tako individualnega kot skupinskega.

Nediscipliniranost je torej pojav, ki kaže na skupinsko, organizacijsko, društveno in še kakšno drugo dezorganizacijo ter anomičnost, ki v skrajnem primeru pripelje tudi do razpada. Toda to je že drugo vprašanje, ki mu je treba nameniti posebno pozornost.

Posameznik, ki v skupini ne vidi možnosti za ustrezno uresničevanje vrednot, v njej zgublja svojo »domovino«, nima več priložnosti izražati svoje osebnosti, individualno presojati vrednote itd., je moten, vrednostno dezorientiran, ruši se njegova hierarhična lestvica, sam pa izgublja energijo za združevanje.¹⁴ Zato je največkrat za organizacijo izgubljen. Čeprav ne izstopi ali ni izključen, postaja pasiven, če ne uporniški, čeprav je teh razmeroma malo glede na razmere, v kakršnih moramo živeti, pogosto nesocializirani, neintegrirani, neidentificirani z ljudmi in skupinami, ki nas obdajajo. Zato so sprejemanje skupinskih pogledov, poenačenje ter internaliziranje skupinskih pravil¹⁵ ključnega pomena za obstajanje formaliziranih skupin, ki se na ta način tudi rešujejo spon nadzorstvenih dejavnosti. Ta obvladuje zlasti neposlušne, nedejavne in obrobne, čeprav so oblastniki lahko najbolj nekonformni.

5. Medinstitucionalno sodelovanje, tekmovanje in nasprotovanje

Z različnimi oblikami združevanja skušajo ljudje zadovoljevati različne interese in potrebe, ki niso splošni, marveč posebni. Zato jih je lahko zelo veliko in od ustrezne ureditve v pravni državi je odvisno, koliko »podpisnikov« je treba, da se začne ustanavljati posamezna oblika zbiranja, ki nato ves čas pridobiva še druge, ne le člane, marveč tudi *zagovornike, somišljenike in simpatizerje*. Glede na interese in potrebe, zaradi katerih sploh nastaja posamezna oblika združevanja, je odvisno, kako nato vsaka skupina internalizira svoje člane, da so pripravljeni uresničevati te interese in s se zanje boriti.

Zaradi interesov oziroma njihove sorodnosti se med skupinami lahko razvijajo različne možnosti za sodelovanje, pomoč, dopolnjevanje, recipročnost in seveda tudi brezkonfliktno tekmovanje, skupno nastopanje, družbeno predstavljanje in

¹⁴ Glej, Pogačnik, str. 311.

¹⁵ Anderson/Carter, str. 92.

napredovanje ter ne nazadnje tudi možnost za različno stopnjo samoaktualiziranja, interioriziranja, vrednostne usmeritve, skupinske mobilnosti tja do morebitne dezorganizacije.

Po drugi strani pa prihaja ne le do *nesoglasij med pripadniki istega združenja*, ampak pogosto tudi do *medskupinskih konfliktov*, *spodbujenih zaradi različnosti interesov*, za katere se posamezne skupine potegujejo. Interesi, kolikor naj bi bili skupinski, če ne kar družbeni (vendar ne splošni), pa se nikoli ne oblikujejo konvergentno, hkrati ko jih je lahko tudi veliko, ker nastajajo iz različnih gospodarskih, socialnih, družbenih, nacionalnih, kulturnih, verskih in drugih razlogov, ki ločujejo ljudi med seboj, ne nazadnje tako daleč, da se ne »spopadajo« le verbalno, ampak tudi fizično. Konfliktnost se ponekod včasih tako zaostruje, da posamezne skupine celo »iztrebljajo« druge skupine, kar je gotovo skrajnost pri uveljavljanju interesov ali hotenj posameznega združevanja. To se predvsem dogaja zaradi konfliktnosti med etničnimi, verskimi in političnimi skupinami.

Zato v družbenih skupnostih za uveljavljanje potreb in posebnih interesov med posameznimi skupinami ne prihaja le do njim ustreznih mobilizacijskih procesov, ampak obenem tudi do protigibanj, ne le do kreativnih destrukcij, marveč tudi do uničevanja, ne le do korespektivnega vedenja in njemu primer- nih strategij, ampak tudi do omalovaževanja, zaničevanja ter ustrezne protipropagande, s čimer se želijo degradirati tekmeci oziroma nasprotniki. Zlasti to velja za *skupine s političnimi cilji*, ko je treba dobiti premoč nad nasprotnikom in je to iskanje moči nad njim ključna sestavina skupinske dinamike, odvisno seveda od vrednostnih opredelitev in meril prizadevanja za doseg ciljev. Že samo iz tega izhaja, da morajo biti *združevanja ljudi za določene cilje homogene*, z vnaprej določenimi vrednotami ter enotnimi pogledi nanje, saj ustvarjajo prednosti za predstavljanje veljavnosti in se z njimi oblikuje tudi možnost za tekmovalnost pri uresničevanju teh vrednot v družbeni skupnosti. Od tod izhajajo različnost organizacij, posebnost namenov in ciljev ter poudarjenost vlog, ki naj jim bodo namenjene. Prav glede na to je večina tako ali drugače institucionaliziranih skupin postavljena v procese, v katerih morajo prepričevati druge (tudi oblast) o svoji primernosti, pritegovati pozornost javnosti ter predvsem njihove medije za nevtralizacijo nasprotnika in za pridobivanje zaveznikov, pri čemer je treba predvsem skrbeti za ohranitev članstva in tudi za pridobivanje novih članov.

Izkušnje združevanja ljudi zaradi skupnih interesov kažejo, da se *gibanjem »za« pogosto pridružujejo gibanja »zoper«*. Družbena gibanja vedno povzročajo ustrezna protigibanja. *S soglasjem na eni strani* nastajajo potrebe po kaki politiki *nasprotovanja na drugi* in »da bi neka skupina nastopala kot interesna skupina, mora postavljati na podlagi skupnih stališč določene zahteve nasproti drugim skupinam v družbi, da bi vzpostavljale, ohranjemale in pospeševale oblike obnašanja, ki so implicirane v skupnih stališčih.«¹⁶ In čeprav so konstitutivni elementi skupin, kot pravi Buchholz,¹⁷ v interesu, organizaciji, v prostovoljnosti delovanja, ne morejo brez notranjega nadzorovanja nad člani, odgovornimi za posamezne naloge.

Še več, ostrina medskupinskega sodelovanja in še bolj tekmovalnost, nasprotovanje, če ne konfliktnost, povečujejo notranji pritisk na disciplinira-

¹⁶ Truman, David, B., *The Governmental Process*, v navedbi Bibič, str. 15.

¹⁷ Buchholz, E. H., v navedbi Bibič, prav tam, str. 16.

nost, poslušnost, podredljivost in ubogljivost. *Večje ko so medskupinske tenzije, večje so potrebe po notranji trdnosti* in bolj ko se v interesni skupini želi doseči enotnost s prisilnimi sredstvi, bolj se lahko diferencira in razpada na razne podskupine, prihaja do odpadništva in različnih oblik zapuščanja. Zato opozarjajo na dve obliki morale: na individualno in kolektivno¹⁸ in z njima v zvezi na morebitno dihotomijo, ki je za »skupinske cilje«, zlasti v medskupinskih razmerah lahko problematična, ker lahko ustvarja določeno razcepljenost in s tem nadzorne pritisk, zlasti na premalo konformirano članstvo.

6. »Umrljivost« zduževanja

Od različnosti interesov, zadovoljevanja potreb, možnosti dezorganizacije in dezintegracije, človekove sposobnosti in želje obvladovati organizirano anarhijo v masovni družbi in še marsičesa, je odvisna tudi *trajnost posameznih oblik zduževanja*. Zato institucije, organizacije, društva, skupine itd. delujejo, vztrajajo, se spreminjajo in razpadajo. So v nenehnem gibanju ter pod raznimi pritiski in vplivi, delujejo v različnih razmerah, z veliko ali malo pritiska, žive ugodno ali so nenehno »pod grožnjo« finančnih, materialnih, kadrovskih in še kakšnih drugih težav. Zato se organizirajo, reorganizirajo, spreminjajo ter ukinjajo. *Človeško zduževanje je nenehen proces*, v katerem glede na prostovoljnost nihče ni vezan na eno samo obliko zadovoljevanja potreb in niti ne samo na formaliziran način, kajti dosti potreb ljudje v velikem obsegu zadovoljujemo v neformalnih, predvsem primarnih skupinah, kot so družina, soseska in še nekatere druge. *Prostovoljno zduževanje v večje formalne skupine* je potemtakem za nas *pretežno sekundarnega pomena*. Vsakdo v glavnem sam odloča, kje bo vključen, s kom bo skupaj, zaradi česa se bo zduževal in če se sploh bo.

Na to vpliva stopnja motiviranosti, ki mu narekuje čisto zasebno in osebno ravnanje in odzivanje na spodbude. Te pa so lahko pomembne tako za pridruževanje posameznim skupinam kot za posameznikovo nezainteresiranost zanje, kot za morebiten izstop, če mu skupina ne daje tistega, kar pričakuje, še tudi potem ko je morebiti že zmanjšal svoja pričakovanja. Zato je »življenjskost« zduževanja odvisna od članstva in njegove pripravljenosti »držati« se skupaj zaradi nečesa in se s tem v zvezi odpovedovati tudi delu »svobode«, če je to potrebno.

»Čeprav je dosti oblik zduževanj« tudi samo »na papirju« in zgolj formalno, je treba s tem računati, kajti *nič v človeški družbi ne deluje popolno* in morebitna dezorganiziranost je lahko spodbuda za reorganiziranje, če ne kaže na propadanje. In tako kot nastanek oziroma »rojstvo« zduževanj nekako »odobri« država, mora biti ta obveščena tudi o njegovem prenehanju, da to »dejstvo zapiše v register društev in izda odločbo o izbrisu društva iz registra«.¹⁹ Do izbrisa prihaja tudi zaradi prepovedi dela tistega društva, ki na primer moti javni red in mir, žali javno moralo ali razvija dejavnost mimo svojih pravil.²⁰

»Umrljivost« zduženj torej ne izhaja le iz nedejavnosti, nekoristnosti, neučinkovitosti, odvečnosti, nemotiviranosti in še česa, kar izhaja iz nepripravljenosti članstva še biti skupaj, ampak tudi zaradi formalnih razlogov, ki jih postavlja država, ko presoja, ali posamezna formalizirana družbena skupina opravlja svojo

¹⁸ Glej Agass, str. 154.

¹⁹ Glej 20. člen Zakona o društvih (Ur. list SRS, št. 37/74, str. 2050).

²⁰ Glej 19. člen istega zakona.

dejavnost v skladu s pravili, v katerih je vsebovan posebni interes, ki ne sme biti v nasprotju s splošnimi interesi. Iz tega pa izhaja, da gre za *dve obliki nadzorovanja*, in sicer *države nad »društvom«* (njegovimi člani) in katerega koli *»zduževanja« nad člani oziroma članstva med seboj*.

Članstvo mora nadzorovati, koliko združevanje ljudi ustreza dopustnemu delovanju. To združenje uresničuje svoj smoter v dovoljevanem obsegu, kajti sicer mu grozi prepoved. Gotovo ni nikjer mogoče pričakovati take svobode, ki bi formalno omogočala delovanje s škodljivo vsebino. *Država* se v tem pogledu postavlja za razsodnika, ki *ima moč prepovedati delovanje*.

Glede na to bi morebiti razločevali poleg spontane nesposobnosti posamezne skupine ostati skupaj še formalno, prostovoljno in prisilno prenehanje *»društva«* zaradi *»konflikta z oblastjo«*.²¹ V vseh treh primerih, čeprav z različno intenzivnostjo, pa gre spet za tri²² ravni nezmožnosti članstva, da bi se ravnilo po normah, ki veljajo za vsakega posameznika, vendar jih večina članov ne upošteva, ker posamezniki niso dobili pri tem delovanju ustrezne skupinske podpore. Za vse te možnosti lahko domnevamo, da v takih institucionaliziranih skupinah ni zadostne *»normativne in moralne integracije«*,²³ če je že bila, pa je v skrajnih primerih prekoračevala dopustno mejo, zaradi česar je morala poseči država, ker delovanje skupine ni bilo več prosocialno, še več, postalo je verjetno celo protidružbeno.

Zanemarjanje ali nezadovoljevanje vrednot, določenih s skupinskimi formalnimi pravili, je torej najsplošnejši razlog za prenehanje delovanja združenja. To pomeni neizpolnjevanje vloge zaradi verjetne neidentifikacije članstva z ustreznimi vrednotami. Ali gre to povezovati z uspešnostjo nadzornih mehanizmov znotraj združevanja, je posebno vprašanje. Če gre pri tem za norme in pravila, za vrednote, za integracijo obeh in za njuno internalizacijo, *je to gotovo tudi nadzorna problematika*. Poti za zagotavljanje nadzorstva pa so tako prepričevalne kot represivne, hkrati ko gre za korekcijske možnosti, ki so spet preprečevalne in nasilne. Kolikor ni bilo vsega premalo, pa je bilo lahko še neustrezno uporabljeno, če ni ustvarjalo kar drugačnih učinkov od pričakovanih. Toda če je neko društvo *»propadlo«*, je to lahko *tudi del družbene reorganizacije*, kar vsekakor ni tragično.

7. Nadzorstveni pomen združenj

Za človeške skupine je značilno, da imajo lahko velik nadzorstveni pomen za svoje pripadnike. To je predvsem lastno primarnim skupinam, v katerih so si ljudje čustveno, pa tudi prostorsko zelo blizu in odvisni drug od drugega. Za sekundarne ali kake druge skupine, zlasti take, ki so ustanovljene ad hoc za kakšen poseben interes ali potrebo, pa *niti kohezivnost niti blizkost nista tolikšni kot v primarnih*, ko je skupno življenje (npr. v družini) določeno že z nujnostjo bivanja v skupini. Ker so skupine, do katerih prihaja zaradi kakega interesa, potrebe in še česa, tudi različno sformalizirane, če ne včasih celo zbirokratizirane, so *odnosi med pripadniki dosti bolj razumski, hladni, preračunani, ekonomizirani, bežni*, hkrati ko te skupine sploh niso ključnega pomena za življenje posameznika. Slehernik se lahko vključuje v različne skupine za posamezne interese, ki so zanj tudi različno pomembni, ali pa jih sploh nima in zaradi tega ne čuti potreb po združevanju.

²¹ Zupančič, B. M., str. 216.

²² Katz/Kahn: *The Social Psychology of Organizations*, 1966, str. 51–52, v navedbi Sekulič, D., str. 284.

²³ Feldman, str. 642.

Marsikdaj mu je tudi vseeno, kako drugi uresničujejo svoje interese. Zato se je treba strinjati z Millsom, ki je rekel: »Močnejša ko je potreba, močnejše so tendence h konformizmu.«²⁴ Kaj to pomeni v nadzorstvenem smislu?

Obstajanje v skupini, čeprav formalni, delujoči na pisanih pravilih in samo za nek namen, je prostovoljno, ker si od življenja v njej vsakdo obeta neke koristi, ki mu jo nakazuje potreba. *Bivanje v skupini je potemtakem motivirano s potrebo ali interesom.* Potrebe in interesi pa gotovo niso večni, toda dokler so, oblikujejo posameznikovo vedenje in ravnanje, s katerim se v smislu cost/benefit *nečemu odreka, da bi nekaj pridobil.* Nepomembno za naš namen je, ali je to na materialnem, kulturnem, športnem, verskem ali kakšnem drugem področju. Pomembna je neka vzajemnost, iz katere izhaja, ali se zanjo zahteva vsaj določena stopnja discipliniranosti in podrejanja zaradi približevanja posameznikovim smotrom, zaradi katerih se vključuje zdaj v to zdaj v drugo skupino ali kar v več hkrati, ker mu to prija bodisi iz *altruističnih* bodisi iz *egoističnih* razlogov. Glede na to je že pripravljenost »vključevati se«, čeprav začetni, pa vendarle nespregledljiv nadzorni mehanizem selekcije. Že glede na vsebino delovanja posameznih skupin ljudje vstopajo vanje skladno ne le z željami, ampak tudi z zmožnostmi in sposobnostjo samouresničevanja in potrjevanja, samoodobrevanja in potešitve pričakovanj. Navadno nihče ne vstopa prostovoljno v skupine, organizacije itd., ki bi mu bile sovražne, tuje, nekoristne, odtujene in nepomembne. Svoje ideje, zamisli, čustva, načrte in akcije želi uresničevati tam, kjer meni, da je zanj najbolj ugodno ter da bo imel največ uspeha. In če je tako, potem se mora »izročati« *skupinskemu konformizmu*, ga upoštevati, se po njem ravhati in si celo prizadevati za njegovo razvijanje in to zahtevati ter pričakovati od drugih, kar gotovo izhaja iz *normativne* moči potreb po konformizmu. Skupne potrebe so neredko tudi zahteve lastnega »jaza« in nadzor »jaza« je tudi vzdrževanje skupinskega reda, če na to gledamo z etično-moralnega stališča skupinske vzgoje oziroma konformizma. Pri tem gre seveda tudi za *posameznikovo* *responzivno* *urejevanje lastnega vedenja*, ki pa ne ostaja le pri tem, kajti skupina, še toliko bolj pa formalna, ima svoje *mehanizme nadzorovanja*, določa svoje *oblike kršitev*, *nadzorne vloge* porazdeljuje na svoj način, odvisno, ali individualizira ali kolektivizira skupinska razmerja, ali uvaja in vzdržuje permissivni ali represivni stil obvladovanja članstva, če sploh gre za kakšen stil, kajti tudi spontanosti, stihije in anarhije ne gre povsem izključevati. In čeprav je v skupinah, podskupinah, klikah itd. dosti več neformalne kontrolizacije, je formalna vendarle tista, ki se izraža z močjo pisanih norm ter proceduralno, vse drugo pa je dosti bolj prikrito, nejavno, nejasno, medosebno in zato včasih tudi nelegitimno, zlasti če je namenjeno zahtevam ter privatiziranim interesom gospodovalnejših članov in raznih manipulatorjev.

V skupinski dinamiki, čeprav na zoženih področjih interesov, se lahko veliko dogaja, kar dosti bolj dojemajo tisti, ki v njej sodelujejo in na svoji koži čutijo tako konformizem kot nekonformizem, podrejanje in samovoljo kot upoštevanje ali kršenje norm. Toda v interesnih skupinah, ki temelje na prostovoljnem vključevanju, pa tudi izstopanju, če komu ni kaj všeč, se kot sredstvo vzdrževanja konformizma dosti bolj uporablja *nagrajevanje kot kaznovanje*. Nagrajevanje z ne toliko materialnimi kot predvsem socialnopsihološkimi vplivi je dosti bolj pomembno za discipliniranje članstva, ker pozitivno sankcioniranje pričakovanega in želenega vedenja ne odvrača, ampak priteguje, vzgaja v zgledovanju po pozitivnem vedenju, goji pričakovane lastnosti članstva, poudarja pripadnost, uravnava ter usmer-

²⁴ Mills, S., v navedbi Jager Herbert: Makrokriminalitat, str. 115, (Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1989, 216 strani).

ja, poudarja predvsem dobre, ki jih daje za zgled, čeprav po drugi strani skupina vendarle kaznuje kršilce. Toda vedno velja pozornost obema platema sankcioniranja vedenja in prav zato se splača ugotavljati, kako *izmenična raba nagrajevanja in kaznovanja* koristi vzpostavljanju in vzdrževanju želenega konformizma.

Ne glede na to pa je medsebojna neformalna »kontrolizacija« članstva ključnega pomena za vzdrževanje in razvijanje skupinskih vrednot, verjetno marsikje bolj kot zapovedovalne oblike, ki naj bi bile le kot usmeritev, vsaj za večino. Vendar, »brez moči ni organizacije in brez moči ni reda«. ²⁵

8. Teorije (organizacije)

Skupine že od nekdaj pritegujejo različne znanosti, da jih proučujejo ne le zaradi spoznavanja skupinskih vlog in dinamike, ampak tudi zato da bi ugotovitve uporabili za skupinski vpliv pri dojemanju in oblikovanju posameznikovega vedenja, če na skupino gledamo iz nadzorstvenih izhodišč. Skupina z vsem dogajanjem v njej se je v kriminologiji pokazala kot pomemben izvor etnološkega obravnavanja, v socialni psihologiji kot področje moči in konfliktov, v kontrologiji pa predvsem kot možnost in sredstvo za človekovo nadzorovanje, tako skupinsko kot individualno. Čeprav se prenekateri stroke prekrivajo tudi s sociološkimi spoznanji, je vendarle mogoče marsikaj ločeno obravnavati, čeprav so danes v ospredju predvsem multidisciplinarna razmišljanja, zlasti o človeških pojavih.

Toda veliko teorij se vendarle ukvarja z majhnimi, predvsem *primarnimi*, pa tudi *sekundarnimi in nesformaliziranimi skupinami*, včasih še posebej iz prav določenih namenov za psihiatrijo, klinično psihologijo, defektologijo, socialno delo itd., medtem ko so večje skupine, zlasti organizirane ter institucionalizirane, dosti bolj v ospredju pozornosti teorij organizacije, nekrajevnih skupnosti (nonplace community) in še česa. Zato je *problematiziranje nadzorstva v teh teorijah* težavno in neredko tudi dvomljive vrednosti, kajti v teoretičnih izhodiščih raznih znanosti je vedno dosti nadzorstvenih sestavin, ki pa so le sredstvo za dokazovanje ali prikazovanje nečesa, kar je ključno, torej vsebinsko za tisto, kar se želi proučevati. To nedvomno izhaja iz tega, da je »nadzorovanje«, kakor koli ga čutimo, že od nekdaj vsebovano v vzgoji, kulturi, socializaciji, šolanju in izobraževanju, učenju, v poklicu, torej povsod, kjer koli in kar koli človek počne ali se mu dogaja. *Nič ne poteka brez nadzorovanja*. Nadzorovanje pomeni opazovanje, presojanje vrednotenja ter reagiranje. In to delamo vedno vsi z vsakim. Hkrati ko je vsak posameznik nenehno *izpostavljen recipročnim procesom*, pa če se z njimi strinja ali ne. V to je vsakdo postavljen že zaradi življenja z drugimi in človeštvo je skozi svojo zgodovino vzpostavilo te mehanizme docela spontano ali pa jih je institucionaliziralo, tipiziralo, formaliziralo in, zlasti odnose v njih, različno sankcioniralo. Sem sodi tudi kontrolizacija z združevanjem kot nadzorovanje »sui generis« in različno odvisno od ciljev, ki jih je treba uresničiti zaradi prav določenih interesov in potreb.

Preveč zamudno bi bilo, če bi se s posameznimi teorijami, ki kakor koli segajo v razmišljanja o združevanju, podrobno ukvarjali. Nekatere bolj druge manj sicer zadevajo združevanjsko problematiko, marsikatera pa bi morali še posebej pretehtati glede uporabnosti za razmišljanja o »sformalizirani skupinskosti«, ki jo označujejo prenekateri posebnosti. Med teorijami, ki kakor koli zadevajo združevanje,

²⁵ Anderson/Carter, str. 64.

organiziranje, institucionaliziranje skupine in sploh večje število med seboj razmeroma rahlo in s posameznimi interesi povezanih ljudi, bi bile: razširjevalna teorija (diffusion theory), teorija človeških razmerij, strukturalistična teorija, neoklasična teorija sistema odločanja, teorija izmenjave, teorija enakosti oziroma pravičnosti, teorija zadolženosti itd. tja do alienacije in še kakšnih socialnopsiholoških, socioloških ali celo kriminoloških teorij, da ne bi znova omenjali teorij, ki izhajajo iz obravnavanja primarnih in sekundarnih skupin ter zadevajo medskupinske odnose oziroma identifikacijo s kom ali za kaj, pa funkcionalne teorije, simbolični interakcionizem in še katere.

Teoretiziranje, ali bolje, umeščanje »zduževalnosti« v modele teorij glede na disciplinarna izhodišča ali potrebe, iz katerih izhajajo, gotovo načenja vprašanje različnih ravni ali moči pojasnjevanja. Ne le moči pojasnjevanja, ampak moči sploh in še posebej teorij o moči. V »zduževanju« prihajajo do izraza moč, ideološkost, političnost, družbenost tja do konfliktnosti, toda *nič ni brez tako ali drugače organiziranega nadzorstva, ki smo mu nenehno izpostavljeni*.

Ali gre v tem videti krizo ali prednost človeštva, je posebno vprašanje. Prednost je gotovo tedaj, če vodi k napredku in svobodi, kriza pa, če pelje v represijo in nezaupanje ter sumničavost. Toda kdo naj postavlja merila za oboje, za koga, s kakšnim namenom? Posameznik je, kakor koli bi hotel ohranjevati svojo individualnost, vedno družbeno bitje, podvržen različnim mehanizmom nadzorovanja in nenehno omejevan. S stopnjo socializacije pa kaže raven tako prilagoditve kot samostojnosti in neredko nič ne dosega brez konfliktnosti.

Sklep

Formalizirane skupine, kakršne so mišljene v tem pisanju, imajo za ljudi predvsem *integrativni pomen, saj zaradi tega sploh so*. Vanje se vključujemo predvsem zaradi tistih interesov in potreb, ki so nam skupni, sicer do združevanja sploh ne bi prihajalo, ker zanj ne bi bili motivirani. Toda ob vsem, kar taka združevanja ljudem, posameznikom ali skupinam dajejo, hkrati v določenem delu *tudi omejujejo njihovo svobodo in vpeljujejo nadzorovanje*, vsaj v tistem delu obvladovanja posameznikovega vedenja, ki »pokriva« dejavnost določenega združevanja. Seveda pa je to »nadzorstvo« vedno odvisno od moči vloge ocenjevalcev, če na to posameznik gleda kot član prav določenega združevanja. To gotovo pomeni, da kakršno koli članstvo v skupinah, ustanovljenih za nek namen, razmejujejo stratifikacijske meje, ki nekaterim omogočajo ugodnejši položaj kot drugim in s tem ustvarjajo neenakomerno porazdeljenost dolžnosti in obveznosti na eni kot pravic in ugodnosti na drugi strani. Če je to lahko tudi razlog za delitev članstva na dejavne in nedejavne ali poslušne, koristne in neposlušne, ki jih še različno označujejo in ne nazadnje tudi stigmatizirajo, je seveda posebno vprašanje. Vsekakor pa gre vendar za nekakšno *delitev skupne usode, vsaj na majhnem delu posameznikovega življenja*, le koeficienti sociabilnosti so lahko različni, kot je tudi sama pripadnost nečemu lahko odvisna od številnih okoliščin.

»Kontrolizacija« kakršnega koli združevanja za ljudi na splošno ne more biti ključna. Le malo vemo, kakšni ljudje se žele »zduževati« in kako ta okoliščina deluje na njihovo vedenje, še posebej glede na to, da vsakogar izmed nas obvladuje ali vsaj skuša oblikovati nešteto »kontrolizmov«. Njihova moč in usodnost pa nista odvisni le od njihovega obstoja, marveč predvsem od nas »nadzirancev« glede na to kaj sploh in koliko nam kateri od njih pomeni. Zato je treba tudi v tem »kon-

trolnem kompleksu« upoštevati *recipročnost vlog*, ki se razvijajo med nadzirancem in nadzorovalcem in so tudi različno izmenične. Vendar, če »nadzirancu« ni kaj všeč, lahko vedno iz »združenja« prostovoljno izstopi, tako kot se je vanj prostovoljno vključil. V tem pa je velika prednost prostovoljnih (interesnih) skupin, ki obstajajo, dokler je tudi motiviranost zanje. In če nekdo v njih meni, da je preveč izpostavljen *procesom deindividualizacije in pretirane kolektivizacije*, se jim lahko odreče. Ker gre pri tem tudi za različne oblike kolektivnega vedenja, za vplive na posameznike, za razne organizacijske značilnosti itd. in ker o teh skupinah v naših razmerah relativno zelo malo vemo, bi se bilo treba zanje tudi raziskovalno dosti bolj zanimati, še posebej glede na morebitno prihodnost pluralistične družbe in možnosti za uveljavljanje različnih, dostikrat tudi nasprotujočih si interesov. S tem pa se v »združevanju« zlasti poudarjajo »nadzorne« sestavine, ki jih nikjer ne gre zanemarjati.

Rokopis končan 17. aprila 1991.

LITERATURA

1. Agassi, J.: Institutional individualism. *The British journal of sociology*, London 26(1975)2, str. 144–155.
2. Aldrich, H. A., Marsden, P. V.: Environments and organizations. V: *Handbook of criminology* / ed. N. J. Smelser. London [etc.], Sage 1988, str. 361–392.
3. Anderson, R., Carter, L.: *Human behavior in the social environment*. Chicago, Aldine 1974, 181 str.
4. Bates, F., Bacon, L.: The community as a social system. *Mental health digest*. Washington 4(1972)8, str. 11–14.
5. Bernik, I.: Oblast, norme in sankcije ter družbena neenakost. *Anthropos*, Ljubljana (1985)1–2, str. 404–413.
6. Bernik, I.: Sociološki pojem društvene neenakosti. *Sociologija*, Beograd 25(1983)2–3, str. 287–310.
7. Bibič, A.: Interesne skupine kot predmet politične znanosti. *Anthropos*, Ljubljana (1970)3–4, str. 12–32.
8. Binder, R.: Gruppe – die graue Eminenz. *Erzieher Blatt*, Graz (1975)100, str. 34–40.
9. Binder, R.: Sozio-Psycho-Gramm der Gruppe. *Erzieher Blatt*, Graz (1975)103, s. 96–102.
10. Bojanović, R.: Psihološka klima organizacije. *Psihologija*, Beograd 20(1987)3–4, str. 68–78.
11. Bolčič, S.: Interesi društvenih slojev in determinante njihovog formiranja. V: *Društveni slojevi i društvena svest*. Beograd, Centar za sociološka istraživanja 1977, str. 65–120.
12. Dekleva, B.: Družbeno nadzorstvo in predstava o človeku v psihologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 39(1988)3, str. 189–197.
13. Dictionary of the social sciences / ed. J. Gould, V. L. Kolb. Toronto, The Free press 1964, str. 38–39, 46–47, 429, 641–642, 710–711.
14. Družbosloje. Ljubljana, Cankarjeva založba 1979, str. 24–25, 175. (*Leksikoni Cankarjeve založbe*).
15. Đurić, S.: Interakcionistički pristup u savremenoj psihologiji ličnosti. *Psihologija*, Beograd 16(1983)1–2, str. 49–64.
16. Feldman, R. A.: Power distribution, integration, and conformity in small groups. *American journal of sociology*, Chicago 79(1973)3, str. 639–664.
17. Filozofijski rječnik. 3. dop. izd. Zagreb, matica Hrvatska 1989, str. 21, 43, 136, 149, 227, 236–237, 253, 301.
18. Gjanković, D.: O interesnim grupama. Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd 22(1963)4, str. 502–515.
19. Godina-Vuk, V.: Težave s socializacijom (v novejši jugoslovanski družboslovni literaturi). *Anthropos*, Ljubljana (1988)1–3, str. 114–142.
20. Goričar, J.: Družbena moč kot dejavnik razslojevanja. Teorija in praksa, Ljubljana 8(1971)2, str. 204–222.
21. Hare, A. P.: Handbook of small group research. 2nd ed. New York; London, The Free press 1976, 761 str.
22. Ideological dilemmas. London, Sage 1988, 180 s.
23. Jerebić, V.: Morala in vzgoja. *Anthropos*, Ljubljana (1983)3–4, str. 117–1126.
24. Joksimović, S.: Motivi pomaganja i drugih vidova prosocijalnog ponašanja. Socijalna politika i socijalni rad, Beograd 26(1990)2–3, str. 26–33.
25. Kerševan, M.: Razredi in sloji. Teorija in praksa, Ljubljana 11(1974–7–8, s. 689–711).
26. Klinar, P.: Socialne mobilnosti in socialne kontrole. 7th World Congress of Sociology, Varna 1970, 26 str.
27. Kos, A.: Zapisi s konference Mednarodnega združenja za prostovoljna prizadevanja v Washingtonu. Socialno delo, Ljubljana 28(1989)4, str. 412–423.
28. Kotnik, S.: Društva kot neformalni mehanizmi družbenega nadzorstva. Magistrsko delo. Ljubljana, samozal. 1990, 123 str.
29. Le Bon, G.: *Psihologija gomila*. Zagreb, Globus 1989, 192 str.

30. *Leksikon Cankarjeve založbe*. Nova izd. Ljubljana 1989, str. 71, 652–653, 950–951.
31. MacKenzie, K. R.: Group norms: importance and measurement. *International journal of group psychotherapy*, New York 29(1979)4, str. 471–480.
32. MacKenzie, R.: Measurement of group climate. *International journal of group psychotherapy*, New York 31(1981)3, str. 287–295.
33. Markič, B.: Društva in družbene organizacije kot del samoupravne strukture družbe. *Teorija in praksa*, Ljubljana 9(1972)8–9, str. 1204–1211.
34. Martin, P.; Bateson, P.: *Measuring behaviour*. Cambridge [etc.], Cambridge University press 1987, str. 106–115.
35. McAdam, D., McCarthy, J. D., Zald, M. N.: Social movements. V: *Handbook of criminology* / ed. N. J. Smelser. London [etc.], Sage 1988, str. 695–737.
36. Milić, M.: Značaj određivanja motiva u dobrovoljnom radu. *Socijalna politika i socijalni rad*, Beograd 25(1989)2–3, str. 155–162.
37. *Mladi i neformalne grupe* / S. Joksimović [et al.]. Beograd, istraživačko izdavački centar; Centar za idejni rad 1988, 291 str.
38. Musek, J.: Novejšje koncepcije in raziskovanja altruizma – regulativni dejavniki altruističnega obnašanja. *Anthropos* (1987)5–6, str. 213–232.
39. Musek, J.: Novejšje koncepcije in raziskovanja altruizma: biološki, psihosocialni in osebnostni vidiki altruizma. *Anthropos*, Ljubljana (1987)3–4, str. 148–167.
40. Musek, J.: Temeljne kategorije in dimenzije vrednot ter vrednostne usmerjenosti. *Anthropos*, Ljubljana (1986)1–2, str. 49–57.
41. Pantić, D.: Vrednosti i ideološke orijentacije društvenih slojeva. V: *Društveni slojevi i društvena svest*. Beograd, Centar za sociološka istraživanja 1977, str. 269–406.
42. Pogačnik, V.: Struktura osebnosti in individualne vrednote. *Anthropos*, Ljubljana (1985)1–2, str. 307–317.
43. Pogačnik, V.: Struktura osebnosti in vrednote. *Anthropos*, Ljubljana (1986)1–2, str. 58–65.
44. Polić, M. [et al.]: Pomenske in vedenjske značilnosti različnih okolij. *Anthropos*, Ljubljana (1981)4–6, str. 207–217.
45. Popović, B.: Ličnost, pravda, autonomija. *Psihologija*, Beograd 14(1981)3, str. 3–31.
46. *Posvetovanje o novi pravni ureditvi društev*: (Zbornik referatov s posvetovanja v Ljubljani 4. marca 1975). Ljubljana, Inštitut za javno upravo 1975, loč pag.
47. *Rječnik sociologije i socijalne psihologije*. Zagreb, Informator 1977, str. 13, 43, 112, 225–226, 359, 454–455, 671, 702–703.
48. Rus, V.: Nekateri problemi psihološkega preučevanja vrednot. *Anthropos*, Ljubljana (1979)1–2, str. 170–179.
49. Scull, A. T.: Deviance and social control. V: *Handbook of criminology* / ed. N. J. Smelser. London [etc.], Sage 1988, str. 667–693.
50. Sekulić, D.: Vrijednostne orijentacije kao faktori organizacionog ponašanja. *Sociologija*, Beograd 18(1976)3–4, str. 283–296.
51. *Sociološki leksikon*. Beograd, Savremena administracija 1982, str. 5, 14–15, 17, 95, 100–102, 221–222, 235–236, 427–428, 462–468, 712, 753.
52. Stevanović, B.: *Obuhvatni rečnik psiholoških i psihoanalitičkih pojmova*. Beograd, Savremena administracija 1972, str. 12–13, 42, 43, 67, 196–197, 294, 326, 344–345, 395, 485, 577.
53. *Svoboda združevanja: pravni memorandum* / B. M. Zupančič. Ljubljana, Magellan 1989, 321 str.
54. Šebart, M.: O namenih in stilih vzgajanja nekoliko drugače. *Iskanja*, Ljubljana 7(1990)9, str. 48–69.
55. Šinkovec, B.: Intereso združevanje ali zakon o strankah? *Pravna praksa*, Ljubljana 8(1989)7, str. 5.
56. Šuković, F.: Male socijalne grupe: njihova realnost i pojmovno određivanje. *Psihologija*, Beograd 11(1978)1–2, str. 147–154.
57. *Uvod v sociologijo*: Druga knjiga / ur. P. Jambreč. Ljubljana, Univerzum 1979, 376 str.
58. Visković, N.: O pravičnosti. *Anthropos*, Ljubljana (1983)3–4, str. 185–200.
59. *Zakon o društvih*: s komentarjem in primerom pravil društva. Ljubljana, Delo 1975, 96 str.

Seznam pripravila Marija Milenković